

GYERMEKVÉDELEM MINT DIPLOMÁCIA

A GYERMEKVÉDŐ LIGA, A MAGYAR ÁLLAM ÉS A GYERMEKVONAT-AKCIÓ

KOVÁCS-SZÉPVÖLGYI ENIKŐ

JOG.
történet

ELTE ÁJK
JOGTÖRTÉNETI KUTATÁSOK

A SZERZŐ:

KOVÁCS-SZÉPVÖLGYI ENIKŐ

EGYETEMI ADJUNKTUS

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

DF ÁJK

MODERN TECHNOLÓGIAI ÉS
KIBERBIZTONSÁGI JOGI TANSZÉK

SZEPVOLGYI.ENIKO@GA.SZE.HU

2025. október 27.

Az első világháború után Magyarországot súlyos társadalmi és gazdasági válság sújtotta. Az ország területvesztése, az élelmiszerhiány, a nyomor és az egészségügyi problémák a gyermekeket is érintették. E krízishelyzetben indult el a külföldi gyermeküdültetési – ismertebb nevén a gyermekvonat-akció, amely több tízezer magyar gyermek ideiglenes külföldi elhelyezését tette lehetővé. A kezdeményezés ugyan civil és egyházi szervezésű volt, de az a magyar állam támogatásával valósult meg, és így humanitárius, politikai és diplomáciai célokat egyaránt szolgált.

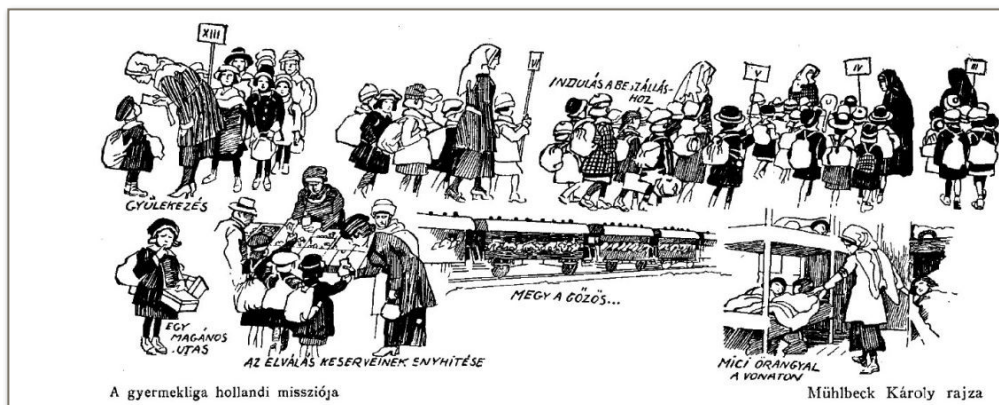
A program szervezését az Országos Gyermekvédő Liga vállalta magára, amely a magyar társadalom és az állam között hidat képezett a gyermekvédelemben. Az állam különböző formákban segítette az akciót, hiszen a külföldi üdültetés lehetőséget teremtett Magyarországra számára, hogy kitörjön politikai elszigeteltségéből, és a gyermekek – „mint megannyi kis diplomata” – hozzájárultak hazájuk kedvezőbb nemzetközi megítéléséhez.²

A háború utáni humanitárius segélyezésben kezdetben még megfigyelhetők voltak az egykori ellenséges viszonyok. Anglia és az Egyesült Államok például eleinte nem támogatták a volt központi hatalmak területén élő gyermekek megsegítését. Elkötelezett magánszemélyek és civil szervezetek elhivatott munkájának hatására került csak ki ez a kezdeményezés az ellenség-barát percepciójából.³ A Magyarországon tevékenykedő külföldi segélyszervezetek között kiemelkedett a Herbert Hoover vezette kormányzati ügynökség (American Relief Administration) küldöttségének, valamint az Amerikai Vöröskeresztnek a munkája. Utóbbi szociófotókon és beszámolókon keresztül mutatta be a magyar gyermekek helyzetét. A magyar fél részéről a gyermekvonat-akció népszerűsítésében jelentős szerepet vállalt Tábori Kornél újságíró és fotográfus, aki külföldi előadásaival és fotóalbumaival segítette a nemzetközi közvélemény alakítását.⁴

Ezeknek a segélyszervezeteknek és a hazai propagációs munkának köszönhetően az akció elnyerte a széleskörű

nemzetközi támogatást. A Liga 1906-os alapítása óta aktív szerepet játszott a gyermekvédelemben, és a háború után is központi tényező maradt. Az 1920-as években mintegy 60000 gyermek vett részt a külföldi üdültetési programban. A befogadó országok között volt Hollandia, Belgium, Svájc, Svédország és Anglia, amelyek közül a holland és belga akciók bizonyultak a legnagyobb volumenűnek.⁵ A gyermeküdültetésben résztvevő külföldi államok köre is jelzi, hogy a humanitárius akció érdekében a háborús ellentéteket részint maguk mögött hagyták az országok.

A magyar állam több szinten is támogatta az akciót. A vállás- és közoktatásügyi minisztérium rendeletet adott ki, a pénzügyminisztérium pedig értesítőt közzétett már 1919 decemberében és 1920 januárjában a hollandiai üdültetésről, és részletesen szabályozta – összhangban a holland fél elvárásaival – azt, hogy a gyermekek milyen feltételek teljesülése mellett vehetnek részt a programban.⁶ 1920-ban gróf Széchenyi Lászlót nevezték ki a külföldi nyaraltatások koordinálásáért felelős kormánybiztosnak.⁷ A népjóléti minisztérium rendszeres anyagi támogatást biztosított a Ligának, mivel a külföldi akciók költségei meghaladták annak forrásait. A honvédelmi tárca kórházvonalakat bocsátott rendelkezésre a gyermekek utaztatására, a kormány pedig propaganda-filmekkel – például *A hollandi szív* (1925) – népszerűsítette a programot.⁸

A gyermekliga hollandi missziója

A Nemzetgyűlésben többen méltatták a gyermekvonat-akciót, kiemelve, hogy az „töb-
bet használt a magyar állam-
nak, mint akárhány külföldi
képviselőt”. Vass József népjóléti
miniszter felszólalásából
ugyanakkor 1926-ban már ér-
zékelhető volt, hogy a kormány
a program fokozatos lezárását
tervezte, mivel a fogadó orszá-
gokban csökkent a lelkesedés,
és a vízumkényszer, valamint a
növekvő költségek megnehe-
zítették a folytatást.⁹

**Az államfő, Horthy Miklós kormányzó, több ízben ki-
tűntette** az akcióban résztve-
vőket: 1924-ben és 1925-ben
a Magyar Vöröskereszt érdem-
keresztjével, érdemérmével és
érdemcsillagával ismerte el
munkájukat. E gesztus egyér-
telműen jelezte, hogy a külföl-
di gyermeküdtetést az állam
is nemzeti ügyként kezelte.¹⁰

**A mozgalom hosszabb távú
következményei között meg-
jelent a gyermekmigráció**
jelensége: több száz, egyes
becslések szerint akár ezeröt-
száz magyar gyermek maradt
végleg külföldön,¹¹ főként
Belgiumban és Hollandiában.
Hivatalos örökbefogadásról
nem áll rendelkezésre adat, a
Liga fennmaradt iktatókönyvei-
ben „gyámsági átruházás” té-
nye szerepel néhány gyermek
neve mellett.¹²

**A gyermekvonatok példája
Magyarországon is folytatás-
ra talált: hazai** nyaraltatási ak-
ciók, sőt, külföldi gyermekek,
például németek miskolci ü-
dtetése is megvalósult.¹³ A
program tanulságait a korszak-
ban már Hepp-Baján Ernő, a
M. kir. népjóléti és munkaügyi
minisztérium IV. Ügyosztálya-

nak – amelynek ügykörébe a
gyermekek külföldi üdtetése
tartozott – miniszteri titkára is
levonta. Szerinte a gyermekü-
dtetést közfeladatnak kellett
tekinteni, amelybe a társadal-
mi egyesületek önkéntes mun-
káját is feltétlenül be kell von-
ni. A gyermekvonatok tehát
nemcsak humanitárius csele-
kedetek voltak, hanem a ma-
gyar állam, a civil társadalom
és a nemzetközi együttműkö-
dés összjátékának korai, tanul-
ságos példái.¹⁴

Hivatkozások:

- ¹ A blogbejegyzés a szerző
tanulmányának rövidített
változata. Lásd: Kovács-
Szépvölgyi Enikő: A magyar
állam szerepe az első
világháborút követő külföldi
gyermeküdtetésben – avagy
adalékok a gyermekvonatok
történetéhez. In Heil Kristóf
Mihály (szerk.): *Szemelvények
a magyar emigráció
történetéből*. Budapest, 2024.
Gondolat Kiadó, 27–37. p.
- ² Pusztai Gábor:
Gyermekmentő akciók a
második világháború után
Magyarországon. In Aalders,
Maarten J. – Pusztai Gábor –
Réthelyi Orsolya (szerk.): *A
gyermekvonatok. Élő híd
Magyarország, Hollandia és
Belgium között az első
világháborúban*. Budapest,
2020. L'Hartmann Kiadó, 166.
p.
- ³ Kind-Kovács, Friederike: The
“Other” Child Transports:
World War I and the
Temporary Displacement of
Needy Children from Central
Europe. *Revue d'histoire de
l'enfance « irrégulière »*. *Le
Temps de l'histoire*, 2013. 1. sz.
16–18. p.

- ⁴ Perényi Roland: A fénykép és
a film szerepe az első
világháború utáni nemzetközi
humanitárius akciókban. *Per
Aspera ad Astra*, 2022. 1. sz.
72–78. p.; Bókay János: Az
amerikai gyermeksegélyző
akció Budapesten.
Orvosképzés, 1919. 4–6. sz.
149–158. p.
- ⁵ Réthelyi Orsolya: „Itt
mindennek más a szaga” a
gyermekvonat-akció
transznacionális kutatása és a
migráció. *MúzeumCafé*, 2022.
87–88. sz. 202–203. p.;
Rottenbiller Fülöp: *Az országos
Gyermekvédő Liga harminc évi
működése 1906–1936*.
Budapest, 1936. Fővárosi
Nyomda Részvénytársaság, 80.
p..
- ⁶ A vallás- és közoktatásügyi
miniszternek 1919. évi 6557.
eln. számú rendelete
budapesti gyermekeknek
üdtetés céljából Hollandiába
küldése tárgyában. *Hivatalos
Közlöny*, 1919. 47. sz. 402. p.; A
„Holländische Hilfskomitee”
budapesti csoportja által
Hollandiába tervezett
gyermeküdtetés szervezése.
Pénzügyi Közlöny, 1920. 1. sz.
10–11. p.
- ⁷ *Budapesti Közlöny*, 1920.
139. sz. 1. p.
- ⁸ A m. kir. Legfőbb Állami
Számvevőszék jelentése a
magyar államnak az 1922/23.
évre vonatkozó
zárszámadásáról, valamint az
államháztartás vitele, az állami
vagyon és az állami adósságok
kezelése körül az 1922/23.
évben szerzett tapasztalatairól.
96. p.; Perényi 2022. 84. p.
- ⁹ Beck Lajos felszólalása. Az
1922. évi június hó 16-ára
hirdetett nemzetgyűlés
naplója. XXX. kötet. Budapest,
1924. Az Athenaeum Irodalmi
és Nyomdai Részvénytársulat

- Könyvnyomdája, 61–65. p.;
Vass József népjóléti és
munkaügyi miniszter
felszólalása. Az 1922. évi június
hó 16-ára hirdetett
nemzetgyűlés naplója. XXXVIII.
kötet. Budapest, 1926. Az
Athenaeum Irodalmi és
Nyomdai Részvénytársulat
Könyvnyomdája, 363. p.
- ¹⁰ *Budapesti Közlöny*, 1924. 64.
sz. 1. p.; *Budapesti Közlöny*,
1925. 49. sz. 1. p.
- ¹¹ Ezeröttszáz magyar gyermek
sorsa külföldön akik közül
eddig 140 leány ment férjhez.
Magyar Közélet, 1933. 15. sz. 6.
p.
- ¹² Hajtó Vera: The ‘wanted’
children. Experiences of
Hungarian children living with
Belgian foster families during
the interwar period. *History of
the Family*, 2009. 2. sz. 209–
210. p.; Réthelyi 2022. 199. p.
- ¹³ A Magyar Jövő
munkatársától: Harminckét
német gyermek nyaral
Miskolcon és Borsodban.
Magyar Jövő, 1925. 136. sz. 4.
p.
- ¹⁴ Hepp-Baján Ernő: A
gyermeküdtetés, mint
gyermekvédelmi tényező. In
Pettkő-Szandtner Aladár: *A
huszonöt éves állami
gyermekvédelem
emlékkönyve*. Budapest, 1927.
M. Kir. Népjóléti és Munkaügyi
Minisztérium, 317–318. p.

Képek elérhetősége:

1. oldal: Mühlbeck Károly rajza.
Forrás: Uj Idők, 1921. 6. sz.
108. p.
Letöltve: 2025. október 25.